

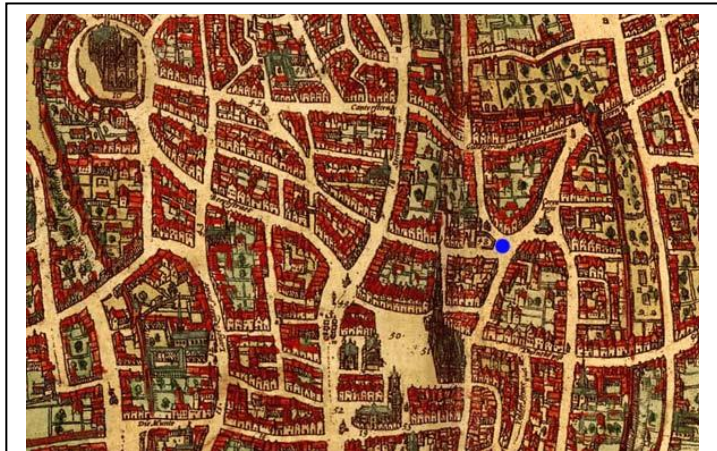
Jan Van Ruusbroec (1293-1381): Vlaams mysticus¹

door Ignace Demaerel, febr 2019

Is 'Jan van Ruusbroec' een bekende naam voor u of niet? Doet hij een belletje bij u rinkelen? Behalve dat er een school in Brussel naar hem genoemd is, is hij meestal een nobele onbekende, maar zeer ten onrechte. Hij was in zijn tijd reeds internationaal bekend, en mensen reisden van ver om met hem te kunnen spreken. Hij wordt beschouwd als een van de grote mystici van de zuidelijke Nederlanden (samen met Hadewych), en is nog steeds **een van de meest vertaalde auteurs** uit de Nederlandse literatuur.

Zoals zijn naam zegt was hij afkomstig van Ruisbroek (zuid-westen van Brussel). Maar sinds zijn negende werd hij opgevangen door zijn oom Jan Hinckaert, een priester en kapelaan van de Sint-Goedelekerk te Brussel (vandaag: de grote kathedraal). Over zijn leven is niet zo heel veel bekend; hij volgde de kapittelschool in Brussel, maar deed waarschijnlijk geen hogere studies. Vanaf 1317 was hij **25 jaar lang kapelaan van Sint-Goedele**: dit was eerder een lage functie, want hij mocht bijv. zelfs niet preken. Hij stond bekend als zeer integer, vroom, toegewijd, nederig. Hij was wel redelijk op de hoogte van theologische stromingen in Europa, maar waarschijnlijk via de andere priesters met wie hij samenleefde. Hij begon in die periode ook al te schrijven. Opvallend is dat hij niet schreef in het Latijn, maar **in het Middelnederlands** (het 'Brabantse Diets'); maar zijn werken werden spoedig ook vertaald in het Latijn (1360).

Oude prent van Brussel; de kathedraal staat links bovenaan

Na die 25 jaar had hij toch onvrede over de drukte van het stadsleven, en ook over de lage moraal of geldzucht bij andere priesters: samen met twee andere priesters besloten ze de afzondering en eenzaamheid op te zoeken **in het Zoniënwood**. In 1343 konden ze (dankzij

¹ Deze studie over Ruusbroec kadert in een actie van het Gebedsnetwerk.be om de 'oude bronnen' van geestelijk leven in ons land te leren kennen, en ze weer open te maken. Mystiek is gericht op het meest directe en intieme contact met God: 'Gods aangezicht zoeken' is zeker in onze jachtige, god-loze en geest-arme tijd cruciaal voor een christen. 'Mystiek' kan voor sommigen een beladen woord zijn, omdat er ook uitwassen waren in sommige mystieke bewegingen. Maar precies Jan van Ruusbroec wordt door de meesten gezien als een zeer gebalanceerd mysticus.

hertog Jan) intrekken **in een kluis** (een soort boerderij) langs de vijver in Groenendaal (vandaag Hoeilaart), eerst met drie, later met acht. Ze moesten in eigen onderhoud voorzien. In 1345 werd ook een kapel ingewijd. Enkele jaren lang leefden ze zo zonder formele regels: ze wilden zich niet bij een andere kloosterorde aansluiten wegens de wereldsgezindheid die ze er overal zagen; vanaf 1350 hebben ze zich toch (waarschijnlijk onder druk) aangesloten bij de augustijnenorde; Ruusbroec was de eerste prior.

Ruusbroec trok zich vaak terug **in de bossen**, en nam dan wastafeltjes mee om te noteren wat hem werd ingefluisterd door de Heilige Geest. Soms verloor hij hierbij alle tijdsbesef: er wordt bijv. verteld dat zijn medebroeders hem ooit moesten gaan zoeken omdat hij te lang wegbleef en ze hem vonden onder een lindeboom waar een goddelijk schijnsel rond hing (in 1604 werd naast deze boom een nieuwe kapel gebouwd). In zijn cel verwerkte hij deze notities tot boeken. In zijn directe omgeving heeft Ruusbroec een onvergetelijke indruk nagelaten: hij **ervoer op een uitzonderlijke manier Gods tegenwoordigheid**, en hij was in staat om zijn inzichten op begeisterende wijze aan anderen mee te delen. Ooit werd hij tijdens de eucharistie zo

overvallen door Gods tegenwoordigheid en vreugde dat hij niet meer verder kon doen. Hij was bekend met fenomenen (bij zichzelf en bij anderen²) waarbij Gods aanraking ook het lichaam en de zintuigen overweldigden: de sterkst mogelijke ervaringen van vreugde, liefde, eenheid, overvloed, bijna ondraaglijk sterk, méér dan een mens kan bevatten – wat hij omschrijft als **'geestelijk dronken' zijn**. Sommigen gaan hierdoor luidop zingen en loven, anderen onbedaarlijk wenen, of springen en dansen, in de handen klappen en juichen, of precies zich heel lang in zalige stilte hullen³. "Op het vlak van lichamelijke gevoeligheid is dit de zaligste ervaring die een mens op aarde krijgen kan. Soms wordt dit zalige gevoel zo intens dat de mens vreest dat zijn hart begeven zal onder de invloed van Gods gaven en hun gevolgen". Toch bleef Ruusbroek heel nuchter en gebalanceerd onder al die ervaringen, omdat ze secundair zijn: een mens moet de emotionele 'kick' niet zoeken, maar God zelf. Deze uitzonderlijk **mystieke roeping** werd door zijn omgeving algemeen erkend en gerespecteerd. Hij kende de geschriften van Hadewych, steunde en verdedigde haar tegen critieken, en nam ideeën van haar over. Maar hij uitte kritiek op bepaalde ketterse begijnen (een zekere Bloemardinne), en ook op 'valse mystiek' ('de vrije geest'): dit waren in zijn ogen mensen die zo overtuigd waren van hun eenheid met God dat ze eigenzinnig werden en

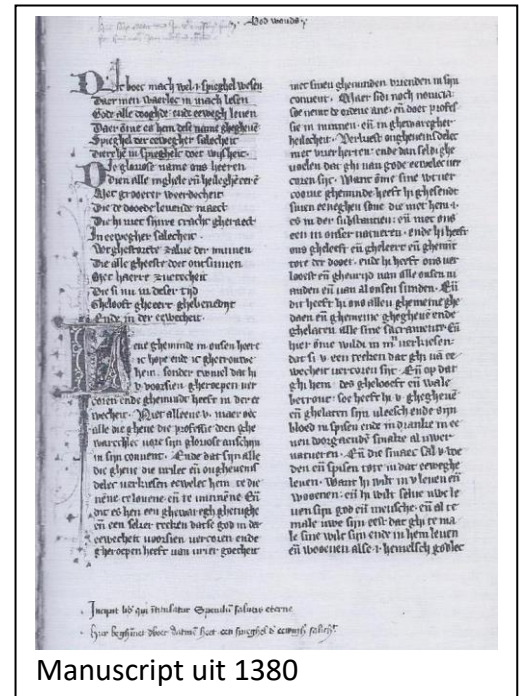
² Er bestaan meerdere beschrijvingen van begijnen die in die tijd zulke uitzonderlijke ervaringen hadden; Hadewych was waarschijnlijk ook een begijn. Ruusbroec schreef nooit in de ik-vorm over zijn persoonlijke ervaringen met God.

³ Zulke 'vreemde' fenomenen zagen we vaak in de Toronto-beweging (1994-), maar vinden we ook in de Bijbel zelf (denk aan Saul in 1 Sam. 19: 20-24)...

totaal oncorrigeerbaar⁴. Zo was hij het bijv. ook niet eens met de Duitse mysticus meester Eckhardt (die zelf door de kerk veroordeeld werd). Ruusbroec bleef zelf altijd **nederig, vrij van ijdelheid**, en onderdanig aan de kerk. Ook blijkt nergens uit zijn geschriften dat hij vindt dat een mysticus 'hoger' of 'beter' is dan andere christenen die God trouw dienen volgens hun eigen roeping.

Ruusbroec schreef in totaal **11 tractaten en 7 brieven**. Hij beroept zich voor zijn boeken op **directe inspiratie van God**: "Weet dit wel: nooit heb ik een woord neergeschreven tenzij onder de inspiratie van den H. Geest." Het bekendste werk is: 'Die gheestelike brulocht' ('de geestelijke bruiloft')⁵. Zijn centrale thema is 'de minne' ('de liefde'). Hij vertrekt van bijbelverzen zoals: "*Mijn geliefde is van mij en ik ben van Hem*" (Hooglied 2:16) en "*Zie, de Bruidegom komt, ga uit, hem tegemoet*" (Matt 25:6). Hij beschrijft o.a. de verschillende stadia in de groei van de gelovige naar eenheid met God: (1) werkend leven (morele inspanningen), (2) godbegerend leven (innerlijk in het hart), (3) godschouwend leven (God direct aanschouwen). Elders beschrijft hij het verschil tussen (1) 'trouwe dienaren' die hun Heer zeer correct gehoorzamen, (2) 'geheime vrienden', die van harte méér doen dan hun plicht alleen, en (3) 'verborgen zonen' die zichzelf helemaal overgeven in Gods liefde. "God ontmoeten is God zien", schrijft hij o.a. (denk ook aan Psalm 27:4: "*Eén ding heb ik van de Heer gevraagd, dit zoek ik...: om de liefelijkheid van de Heer te aanschouwen en te onderzoeken in zijn tempel*").

Met '**minne**' bedoelt Ruusbroec eerst en vooral **de liefde van en tot God**, maar deze staat niet los van menselijke liefde. Ze speelt zich niet af in onze gevoelens of ons hoofd, maar heeft wel een effect op ons gehele lichaam, ziel en geest. Door de goddelijke liefde wordt de mens gezuiverd vanuit zijn diepste kern tot de meest uitwendige regionen van zijn lichaam (denk aan 1 Joh. 3:2: "*Maar wij weten dat, als Hij geopenbaard zal worden, wij Hem gelijk zullen zijn; want wij zullen Hem zien zoals Hij is*"): door God te zien, worden wij getransformeerd naar zijn beeld. De liefde is het 'zijn' van de mens, onze essentie. Daarom zijn wij in ons diepste wezen geen 'individu' op onszelf, maar relationeel. Liefde is: aan een ander toebehoren, meer dan aan zichzelf toe te behoren, de volledige overgave aan de andere Persoon. In deze eenheid met God kan een mens delen in de uitwisseling van liefde tussen de Personen in de Drie-eenheid (denk aan Joh. 17:21: "*opdat zij één zijn, zoals U, Vader, in Mij, en Ik in U, dat ook zij in Ons één zullen*

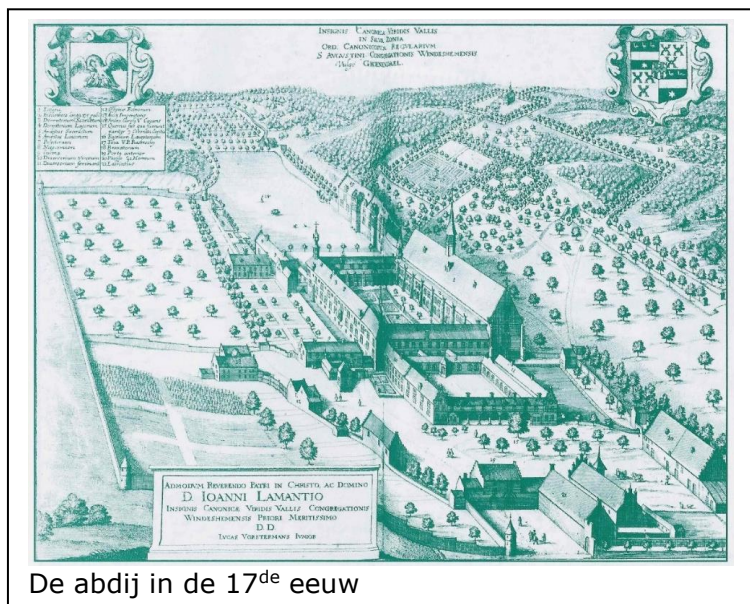
Manuscript uit 1380

⁴ Er waren zeker uitwassen die aan de mystiek een slechte reputatie gaven: bij sommigen leek deze over te gaan in pantheïsme (bijv. bij Eckhardt), bij anderen werden de ervaringen extreem emotioneel (bijna erotisch). Dat verklaart de sceptische houding van velen tegenover mystiek in het algemeen.

⁵ In een ander bekend boek "Van de geestelijke tabernakel" legt hij bijv. alle elementen van de joodse offerdienst op een geestelijke manier uit, met alle betekenissen hoe een mens tot God moet naderen.

zijn"). De liefde heft ons op boven ons eigen ego en laat ons wegzinken, **'wegsmelten in God'**, dwalen in de 'grenzeloosheid van de minne', 'wervelen in Gods heerlijkheid'. Het is de heerlijkste ervaring op aarde denkbaar, als de meest intense innerlijke omhelzing, een oneindig genieten.⁶ En tijdens die momenten komt een hemelse helderheid over het menselijke denken, die véél sterker is dan alle menselijke verstandelijke inzichten. Deze puurste aanbidding zien we ook in Openbaring 4:8-11 waar de engelen en de 24 oudsten voluit neervallen voor de troon van het Lam, hun kronen neerwerpen, en hun aanbidding uitgieten, luid roepend, dag en nacht: zij vergeten zichzelf helemaal en verliezen zich in de heerlijkheid van het Lam. Deze eenheid met God bereiken vraagt álles van een mens: volledig sterven aan zichzelf, **verteerd worden** als in een vuur, 'een dodelijke val in brandende olie': alle controle loslaten, en het initiatief aan God overgeven. Tegelijk is Ruusbroec nuchter genoeg om te beseffen dat niet iedereen zulke roeping heeft, en dat God trouw dienen in de maatschappij even waardevol is, zelfs noodzakelijk. Tot God ingaan en in de wereld uitgaan zijn zoals het in- en uitademen van de mens.

Ruusbroecs invloed verspreidde zich snel over Europa: talrijke machtige en edele personen kwamen hem in Groenendaal opzoeken, zelfs doctors in de theologie, ook uit Frankrijk, Nederland en Duitsland. Geert Groote bijv., de stichter van de Moderne Devotie⁷, bezocht hem vanuit Nederland: hij had zeer veel respect voor Ruusbroec, nam veel ideeën over (maar was ook niet met alles akkoord). Tijdens zijn leven werden al verschillende geschriften in het Latijn en Hoogduits vertaald, en kort na zijn dood ook in het Engels. Later ook in andere Europese talen, en zelfs tot in Peru, India en China⁸. Bij de dood van priester-dichter Guido Gezelle (1830-1899) vond men een boek van Ruusbroec open op zijn bureau liggen. In 1908 werd Ruusbroec door de paus zalig verklaard.

⁶ Een mysticus kan ook tijdens periodes "ziek zijn van liefde", "bezwijmen van liefde" (Hooglied 2:5 en 5:6), en de pijn van de gescheidenheid met God als hartverscheurend ervaren, als de diepste mogelijke eenzaamheid.

⁷ De 'moderne Devotie' was een soort opwekkingsbeweging in Nederland en daarbuiten, die de nadruk legde op een terugkeer naar persoonlijke vroomheid. Later werd het boek 'De navolging van Christus' van Thomas a Kempis het standaardwerk hiervan, en de invloed van Ruusbroec is hierin duidelijk te vinden. Erasmus is later ook sterk door de Moderne Devotie beïnvloed.

⁸ Voor zover bekend zijn er (gedeeltelijke) vertalingen in: Latijn, Hoogduits, Middelengels, modern Engels, Frans, Middelhoogduits, Middelnederduits, hedendaags Nederlands, modern Duits, Spaans, Italiaans, Catalaans, Portugees (in voorbereiding), Noors, Hongaars, Pools, Russisch, Chinees, Japans, Hindi. Dit is uitzonderlijk in de Nederlandstalige literatuur.

Hoe ging het verder met de **priorij van Groenendaal**? Na Ruusbroec waren nog vier andere broeders daar actief in het schrijven. De gebouwen werden regelmatig uitgebreid, brandden af en werden weer herbouwd en vergroot enz. In latere eeuwen kwam het klooster tot grote bloei, en gaf leiding aan verschillende andere kloosters. Keizer Maximiliaan van Oostenrijk en Karel V kwam er regelmatig, ook om te jagen, alsook Filips de Schone, en aartshertogin Isabella. Later verviel het klooster echter, en in 1787 werd het afgebroken op bevel van de

De priorij vanaf de vijver gezien

'verlichte' keizer Jozef II (die alle contemplatieve kloosters als 'nutteloos' beschouwde). De afbraak van de kerk (zie links) werd halverwege stopgezet (vandaar zijn er nog resten van over); in 1795 werd het wel definitief gesloten. Het huidige 'kasteel' (dat

als natuurcentrum dienst doet, zie rechts) werd oorspronkelijk gebouwd als koetshuis en als personeelsverblijf van de priorij van Groenendaal in 1783. Het huidige bosmuseum is de vroegere boerderij van het klooster.

Tot slot **een vraag als doordenkertje**: Is de totale eenheid met God een heel bijzondere en uitzonderlijke genade die Hij slechts geeft aan een héél kleine groep geprivilegieerde mensen, of roept God álle mensen, al zijn kinderen, tot dat niveau van intieme liefde?